

- 2006. – 2-8 серпня. **5.** Білецький О., Басс І., Кисельов О. Іван Франко. Біографія. – К.: Вид-во АН УРСР, 1956. – 207 с. **6.** Злупко С. Іван Франко про утопічність і шкідливість доктрин К. Маркса та Ф. Енгельса //Українське слово. – 2001. – 13-19 вересня. **7.** Здоровега В. Іван Франко і українська публіцистика//Дзеркало тижня. 2006. – 10 червня. **8.** Злупко С. «Золоті думки» Юліана Бачинського українська економічна перспектива//Шанс. – 2002. – № 22.

Є. Магда, Р. Рукомеда

НЕОЄВРАЗІЙСТВО ТА АТЛАНТИЗМ: КОНКУРЕНЦІЯ ІДЕОЛОГІЙ

Сучасний перебіг світової політики дає підстави припускати про те, що світ поступово рухається в сторону багатополярності. Водночас, класичне геополітичне протистояння набуває нової актуальності за певної корекції всередині євразійського та атлантистського блоків.

Як відомо, геополітика протиставляє цивілізацію Суші, що уособлюється євразійськими країнами, іншу, опозиційну цивілізацію – цивілізацію Моря, що веде свою морську історію від Карфагену, Венеції, Голландії, Великобританії і до Сполучених Штатів. У сучасному світі осередком цивілізації Моря став Світовий Острів, США, що поступово перехопили естафету “морської могутності” у Великобританії [1, с. 15].

З геополітичної точки зору Росія становить основу Євразії, “серцевинну землю”, “географічну вісь історії”. Саме розташування (“місцерозвиток”) робить її провідною країною континентального стратегічного простору. В геополітичних термінах Росія становить собою “цивілізацію Суші” [2].

На думку неоєвразійців, цивілізація Суші відрізняється від цивілізації моря низкою ознак і характерних рис. В історії, цивілізації Суші мали різні форми – від Спарти і Риму до Константинополю і Москви. В міру історичного розвитку цивілізації Суші розвивалися на території, співпадаючій з обрисами євразійського материка. Паралельно тому, цивілізація Моря поступово ототожнювалась з англосаксонським світом, а в останні десятиліття – із США. Росія ж, на думку неоєвразійців, поставлена в центр континентального масиву і не має іншої перспективи, окрім як бути віссю консолідації всіх держав, цивілізацій і культур, що мають континентальний, сухопутний, євразійський характер [3, с. 54].

Ототожнення Росії і континентальної цивілізації Суші в геополітичній моделі світу передбачає її цивілізаційне протистояння з геополітичним табором морської могутності. Це геополітичне протистояння фрагментарно простежується з ранніх періодів російської історії, досягаючи апогею у жорсткому суперництві романівської Росії з Англією в позиційній боротьбі за протоки і особливо у “холодній війні” між СРСР і США [4, с. 28].

Центральне місце Росії в континентальному ансамблі країн наперед визначає її євразійський характер. В стратегічному сенсі Росії, з точки зору

геополітики, призначено бути ядром євразійського блоку, системи держав, об'єднаних спільною структурою безпеки.

На думку представників неоевразійства, відповіддю на глобалізацію за атлантистською моделлю Росія повинна відповісти висуненням Євразійського Проекту. Він зводиться до послідовного ствердження наступної геополітичної істини: зведення різноманіття культур і цивілізацій до єдиної уніфікуючої моделі протиприродно і аморально. Кожен народ і кожна культура мають право слідувати власним історичним шляхом. Головним геополітичним пріоритетом Росії у новому тисячолітті є створення євразійського стратегічного блоку – з гнучким і диференційованим світоглядом і багаторівневим членством – у якості противаги атлантистським і глобалістським процесам [5, с. 130].

Проте, що ж представляє собою проект “атлантизму”, і що він пропонує відмінного від євразійства? В науковому середовищі поширена дефініція вузького поняття атлантизму як військово-політичного об'єднання країн Західної Європи навколо атлантичного лідера – США. В більш широкому плані під доктриною “атлантизму” (чи доктриною “атлантичного співтовариства”) розуміють комплекс американської зовнішньої політики, пов'язаної з діяльністю НАТО, і більш широке коло проблем співробітництва Сполучених Штатів з європейськими країнами, що входять в цей блок, за визначенням І. Іванової [6, с. 132]. Дане визначення відображає лише зовнішні сторони доктрини атлантизму.

Погляд неоевразійців на “атлантизм” полягає в тому, що під ним приховується більш глибокий зміст – створення з Європи щось схоже на колонію “Великої Америки”, тобто доктрина навпаки розділяє, а не об'єднує Європу і Сполучені Штати. Подібну позицію посідає вже згадуваний нам сучасний російський філософ і політолог О. Дугін: “Атлантизм – це стратегічна доктрина однополярного світу, з домінацією Заходу (США), Багатої Півночі над всіма відсталими народами і державами. Атлантизм – це стратегічна зброя мондіалізму [7, с. 119].

Мондіалізм – це термін від французького *le monde*, тобто – світ. Концепція мондіалізму інакше називається глобалізмом. Мондіалістський проект полягає у поступовому відмиранні держав і різних культур, у перетворенні всього світу в єдиний плавильний котел. Це свого роду абсолютизація на планетарному рівні американського соціального досвіду. Зміст його в тому, що людина як індивідум є певна постійна величина, рівна у всьому – незалежно від нації, культури, релігії тощо” [8, с. 83].

Європейський політолог і професор Н. фон Крейтор, у свою чергу, підкреслює, що “атлантизм – це свого роду політична релігія експансіонізму з власним геополітичним катехізисом і доктриною непорочної концепції американської зовнішньої політики” [9, с. 5]. Проте, сказати, що атлантизм має одне чітке визначення не можна. Корені атлантизму сягають початку 19 століття, коли широке застосування і популярність мала теорія “атлантичної цивілізації” французького історика А. Токвіля [10, с. 115] і держсекретаря США Дж. Хей. Обидва діячі не приховували своїх консервативних

поглядів. Вони апелювали до створення політичного співтовариства під егідою Сполучених Штатів. Його метою повинна була стати боротьба з революційними катаклізмами і війнами. Книга Дж. Хея “Записки про “Відкриті двері” [11, с. 15] стала декларацією американського експансіонізму. Одночасно 1900 рік означав початок світового комерційного захоплення Європи Сполученими Штатами через політику “відкритих дверей”.

З 30-х років 20 століття ідея доктрини атлантизму, що цікаво паралельно з розвитком класичного євразійства, почала знаходити своє практичне втілення. Саме в цей час У. Черчилль пропагував проект створення атлантичного співтовариства під егідою Великобританії. На передодні Другої світової війни популярним став план американського публіциста-утопіста К. Стрейта (1940) про створення “Федеративного союзу демократій” зі спільним урядом, військовою силою і валютою під керівництвом Сполучених Штатів [12, с. 143].

До складу зазначеного союзу повинні були ввійти США, Великобританія, Франція й інші країни за винятком профашистських. К. Стрейт вперше ввів в ужиток термін “Північноатлантичний союз” і був засновником “атлантичного руху”. У 1944 році американський спеціаліст у сфері міжнародних відносин У. Ліппман висловив ідею створення військово-політичного блоку капіталістичних держав, назвавши його “Атлантичним співтовариством націй” (у нього повинні були ввійти 42 держави з культурною і духовною спільною основою). Також відвертим прихильником теорії “атлантичної цивілізації” був професор М. Сальвадорі [13, с. 120].

В ситуації і конфігурації сил, що склалась у світі після Другої світової війни, західноєвропейці були готові на будь-які умови американської військової присутності в Європі і активну участь США в європейських справах, аби мати гарантії власної безпеки. Саме безальтернативність вибору Західної Європи на користь союзу зі Сполученими Штатами американський політолог Ч. Купчан називає основною причиною формування атлантичного співтовариства.

Розглядаючи доктрину “атлантизму” слід відзначити, що вона була не просто теоретичною розробкою, а ідеєю, направленою на реальне втілення, тобто певною політичною програмою урядів атлантичних країн. Піком реалізації проекту “атлантизму” став 1949 рік, коли 4 квітня було підписано Північноатлантичний договір (НАТО).

Щодо найвиразніших характеристик і рис “атлантизму” зазначимо наступне. Передусім, дана концепція чітко фіксувала факт переважання США над всіма іншими членами “атлантичного співтовариства”. Ідеї атлантизму з самого початку містили в собі військово-політичні риси. Крім того, атлантизм мав виразну антикомуністичну і антирадянську направленість.

В той же час, європейські лідери вбачали в Атлантичному співтоваристві перехідну стадію розвитку європейських держав, котра повинна була автоматично “відмерти” в силу вдосконалення і розвитку європейських інтеграційних інститутів. В свій час один з німецьких істориків і політологів підмітив: “Європейці дивились на атлантистську систему, побудовану

на американській гегемонії, як на перехідну конструкцію, породжену європейською слабкістю, котра буде змінена, якщо не відкинута, як тільки слабкість пройде. Малось на увазі, що Європа не вічно буде у підпорядкуванні” [9, с. 15].

На даний час, багато дослідників і науковців вважають, що атлантизм переживає кризовий період. Показовими подіями, що демонструють підтвердження цієї гіпотези є, наприклад, остання військова кампанія США в Іраку, коли частина атлантичних держав не приєднались до цієї акції [1, с. 4].

Збої в трансатлантичних відносинах, котрі наглядно висвітлила війна в Іраку, є проявом відображення кризи парадигми атлантизму, що сформувалась в епоху холодної війни і заснована на виключній пріоритетності Європи в ієрархії інтересів національної безпеки США і на визнанні європейськими союзниками необхідності американського домінування в Європі. Нині основний напрям участі Сполучених Штатів в системі міжнародної безпеки переміщується з Європи в Азію, туди ж Вашингтон розвертає вектор активності НАТО. Геостратегічне значення Європи для США знижується: основні загрози безпеці – міжнародний тероризм і поширення Зброї Масового Ураження (ЗМУ) – надходять з Азії (Близький Схід, Центральна і Західна Азія, Тихоокеанський регіон). Трансатлантичні відносини вже не посідають, як раніше, пріоритетного місця в американській зовнішній політиці, а американське домінування в системі європейської безпеки пережило ті умови, які його породили [14, с. 12].

Одна з фундаментальних причин трансатлантичної кризи, яка проєктується, передусім, на відносини між НАТО і ЄС, полягає в тому, що вперше після закінчення Другої світової війни європейці намагаються вибудувати відносини рівного партнерства із США у сфері оборони і безпеки, і на цій основі переглянути умови і правила американської участі у справах Європи. Ці правила були складені в ті часи, коли європейські союзники не мали іншого вибору, крім прийняття тих умов, які пропонували Сполучені Штати. Проте, подальше об'єднання Європи і укріплення силового потенціалу ЄС будуть призводити до зменшення ролі американської військової присутності в європейській безпеці [15, с. 37].

Криза атлантизму, на думку багатьох дослідників, виходить за межі суперечок з “іракського питання”. Вона проявляє себе у більш широких трансатлантичних протиріччях у сфері політики безпеки. Одне з принципових протиріч – це конкуруючі уявлення про те, як повинна бути організована система безпеки у Європі та світі. США захищають існуючу натоцентристську систему організації безпеки, тоді як частина Європи, що переважно охоплює зону франко-німецького впливу, намагається побудувати систему європейської безпеки на основі ЄС, а міжнародну – на основі взаємодії багатосторонніх структур (ООН, НАТО, ЄС, ОБСЄ). Ці два альтернативних підходи складають одне з фундаментальних протиріч у трансатлантичних відносинах [1, с. 5].

В суперництво між ними виявляється залученою і Росія разом з

іншими євразійськими державами, оскільки і США, і Європа намагаються залучити, передусім, Росію на свою сторону. На нашу думку, це якраз і є проявом безпосереднього зіткнення атлантизму з євразійством, оскільки для останнього відкриваються можливості залучити у побудову великої Євразії ще й європейські країни, в першу чергу Німеччину і Францію. З огляду на це, можна підкреслити надзвичайно тісний рівень персональних відносин трійці політиків В. Путін – Ж. Ширак – Г. Шредер й високу інтенсифікацію їх відносин до моменту відходу з великої політики останніх двох фігур.

Крім того, існують деякі європейські політичні діячі і сили, що підтримують неоевразійський проект. До них зокрема належить європейський “дисидент” бельгієць Ж. Тіріар (1922-1992). З початку 60-х років він був лідером загальноєвропейського радикального руху “Юна Європа”. Ж. Тіріар вважав геополітику головною політичною дисципліною, без якої не можна будувати раціональну політичну і державну стратегію. Послідовник К. Хаусхофера й Е. Нікіша, він вважав себе “європейським націонал-більшовиком” і будівничим “Європейської імперії”. Саме його ідеї поклали початок європейським проектам “нових правих”, що передбачали союз усіх можливих континентальних сил проти політики атлантистських держав [3, с. 411].

В кінці 70-х років аналіз геополітичної ситуації привів Ж. Тіріара до висновку, що Європа ніколи не зможе грати самостійної політичної ролі на Євразійському континенті, не звільнившись від атлантистського, передусім американського, впливу. Вочевидь, головною умовою “європейського звільнення” було однання Європи з СРСР на той час. Ж. Тіріар наполягав на геополітичній схемі, що складалась із двох складових: Захід і євразійський континент. При цьому європейський геополітик прийшов до радикального висновку про те, що для Європи кращим був би радянський соціалізм, ніж англосаксонський капіталізм. Зумовлений цими причинами і з’явився політичний проект Ж. Тіріара під назвою “Євро-радянська Імперія від Владивостоку до Дубліну” [16, с. 147].

У ньому він майже пророче описав причини, які повинні були призвести СРСР до розпаду, якщо він не застосує активних геополітичних кроків у Європі і на Півдні. Тіріар вважав, що ідеї К. Хаусхофера відносно “континентального блоку Берлін-Москва-Токіо” актуальні й нині. Ці тези Ж. Тіріар виклав ще за 15 років до розпаду СРСР, передбачаючи його логіку і причини. Сам Ж. Тіріар неодноразово застосовував спроби доведення своїх поглядів до радянських керівників, проте вони були марними.

Погляди Ж. Тіріара нині лежать в основі активного неконформістського руху європейських націонал-більшовиків (“Фронт Європейського Звільнення”). Ідеї Ж. Тіріара дуже тісно переплітаються з проектом сучасного неоевразійства в Росії.

В контексті кризи атлантизму зазначимо, що намагання Франції мати добрі відносини із США не відмінєє того факту, що саме в їх взаємовідносинах найбільш різко виступає світоглядний конфлікт, а іракська війна це дуже яскраво відобразила. На думку Т. Джудта – директора Інституту Ремарка

Нью-Йоркського університету, глибину цим протиріччям надає та обставина, що після розпаду СРСР лише в цих двох державах залишилися глобальні амбіції побудови світового порядку у відповідності до своїх уявлень. За їх суперечностями по іракській війні стоїть більш глибоке культурно-цивілізаційне зіткнення – Франції як освіченої соціальної альтернативи моделі американського капіталістичного суспільства [17, с. 24].

Фактом є і те, що США і Франція дотримуються конкуруючих уявлень про “Пакс Атлантика” (Pax Atlantica). Американський підхід відводить Сполученим Штатам роль “гегемона з благими намірами”, тоді як уявлення Франції про світовий порядок засновуються на необхідності багатополярності. Адміністрація Дж. Буша-молодшого формулювала одну з головних цілей своєї стратегії як формування “балансу сил, який сприяє свободі” [15, с. 112]. До яких змін вдається адміністрація Б. Обама стане зрозуміло вже протягом першої половини 2009 р.

В основі французького підходу полягає переконання, що попередній баланс сил Захід – Схід замінив новий – США – Європа, хоча він і не носить антагоністичного характеру. Париж намагається обмежити американський вплив на політику Європи у сфері оборони і безпеки. Французьке бачення ролі ЄС в цій сфері є найбільш амбіційним у порівнянні з іншими європейськими країнами передусім тому, що передбачає найбільший ступінь незалежності Європи від США і НАТО, але це якраз і створює найбільш серйозні проблеми для Парижу у його спробах заручитися підтримкою своїх європейських партнерів. На думку Франції, трансатлантичні відносини не є основою світового порядку, хоча НАТО і зберігає свою цінність як механізм об’єднання зусиль Європи і Америки для захисту спільних інтересів в крупномасштабних міжнародних конфліктах.

Геополітичний розвиток атлантизму на початок 90-х років досягає своєї кульмінації. Стратегія “анаконди” взята на озброєння провідниками атлантистської концепції [18, с. 483], яка полягає в оточенні суб’єкта-суперника блокуючими країнами, що призводить до ізоляції, ресурсного голоду і кінцевої поразки, демонструє абсолютну ефективність. В цей період можна спостерігати майже повну правоту перших англосаксонських геополітиків Х. Макіндера і А. Мехена, скоректованих Н. Спікменом.

Розпад Організації Варшавського договору і СРСР уособлює перемогу орієнтації атлантистської стратегії, що проводилась в життя протягом всього ХХ століття. Захід перемагає у “холодній” війні зі Сходом. Морська Сила (Sea Power) святкує перемогу над Континентальною Силою (Heartland). Атлантизм поборює євразійство.

З геополітичної точки зору, розпад СРСР, що символізував євразійські сили, і їх відповідну поразку можна пояснити наступним чином. Протистояння радянського блоку з НАТО було першою в історії чистою формою боротьби між Сушею та Морем, Бегемотом і Левіафаном. При цьому геополітичний баланс сил відображав не просто ідеологічні, але і геополітичні константи [19, с. 7].

СРСР, як євразійське ядро (heartland), втілював в собі ідеократію

радянського типу. З географічної точки зору, це було доволі інтегрований “Великий Простір” з колосальними природними ресурсами і розвинутим стратегічним озброєнням. Головною перевагою СРСР були “культурно-функціональні” характеристики населення, що жило на його просторах, які полягали у здатності спільної суспільної організації життя, і наявність важко досяжних внутрішньоконтинентальних просторів, що дозволяють створити надійні оборонні і технологічні плацдарми. Крім того, з двох сторін із Півночі і Сходу Союз мав морські кордони, захищати яких набагато легше, ніж сухопутні. За рахунок централізованої економіки СРСР досяг товарно-виробничої автаркії і військового статусу наддержави. По мірі можливостей він намагався поширити свій вплив і на інші континенти.

Проте у Східного блоку, який був по суті євразійським, було декілька геополітичних недоліків. Головний з них полягав у величезній протягності сухопутних кордонів. Якщо з Півдня кордони співпадали з комплексом євразійських гір, від Маньчжурії до Тянь-Шаню, Паміру і Кавказу, то на Заході кордон проходив посередині рівнинної Європи, котра була стратегічним плацдармом атлантизму, в той час як центральна його база знаходилась у США, на західному березі “Серединного Океану” (Midland Ocean). Але навіть в південному напрямку гори слугували не стільки захистом, скільки перешкодою, закриваючи шлях для можливої експансії і виходу до південних морів [4, с. 23].

В таких умовах Східний євразійський блок змушений був зосередити в одному і тому ж геополітичному центрі військово-стратегічні, економічні, інтелектуальні, виробничі сили і природні ресурси. Абсолютно контрастні геополітичні умови були наявні у атлантистського Заходу із центром в США. У даному випадку, Західна Європа відіграла роль сухопутної бази Сполучених Штатів, що була прилегла до кордонів протилежного військово-політичного табору, була своєрідним “санітарним кордоном”.

На відміну, Америка була повністю захищена морськими кордонами. Більш того, стратегічно інтегрувавши свій континент, вона отримала контроль над великою частиною євразійського узбережжя (в геополітичній термінології - rimland) [20, с. 22]. Від Західної Європи через Грецію і Туреччину (країн-членів НАТО) контроль атлантистів поширювався на Далекий Схід (Таїланд, Південна Корея, стратегічна колонізована Японія), і ця зона поступово переходила в Індійський і Тихий океани, де розташовані дуже важливі з військової точки зору бази на острові Сан Дієго, на Філіппінах, і далі, на Гуамі, Карибах і Гаїті. Отже, всі потенційні конфлікти були винесені за територію основного стратегічного простору.

При цьому послідовники концепції атлантизму створили складну диференційовану систему геополітичного розподілення силових “ядер”. Безпосередньо США забезпечували військово-стратегічну могутність. Інтелектуальні, фінансові і виробничі структури, а також центри розробки високих технологій зосереджувались у Західній Європі, вільній від проблеми забезпечення власної військової безпеки (крім утримання поліції і слабких збройних сил). Природні ресурси надходили з економічно малорозвинених

регіонів Третього світу, звідки значною мірою і надходила дешева робоча сила.

Збереження статус-кво, що склався одразу після Другої світової війни, було наступальною позицією зі сторони атлантизму, оскільки, за прогнозами атлантистських геополітиків, така ситуація неминуче повинна була призвести до виснаження континентального блоку, приреченого на повну автаркію і змушеного наодинці розвивати всі стратегічні напрямки одночасно.

У євразійського блоку в такій ситуації було, на наш погляд, лише два виходи. Перший полягав у здійсненні військової експансії на Захід з метою завоювання Європи до Атлантики. Після цього зусилля СРСР зміг би забезпечити собі спокійні морські кордони і промислово-інтелектуальний й технологічний потенціал. Паралельно слідувало було б застосувати аналогічне зусилля і в південному напрямку, щоб вийти нарешті, до теплих морів і прорвати “кільце анаконди” Морської Сили, атлантизму. Це був жорсткий варіант, котрий міг би привести до успіху у разі стабільного континентального миру і до подальшої поразки Сполучених Штатів, позбавлених зони євразійського узбережжя у Європі (rimland).

Інший шлях полягав, навпаки, у виведення СРСР і їх збройних сил зі Східної Європи в обмін на вихід із Західної Європи сил НАТО, і створення єдиного чітко нейтрального Європейського Блоку. Цей варіант серйозно розглядався в епоху Ш. де Голля. Те саме можливо було спробувати здійснити і з Азією. Піти на відмову від прямого політичного контролю над деякими Середньоазійськими республіками в обмін на створення з Афганістаном, Іраном й Індією (можливо Китаєм) потужного стратегічного антиамериканського блоку, євразійські орієнтованого, тобто на інтереси континентальних країн.

Ще однією можливістю було комбінування зазначених двох варіантів і піти мирним шляхом на Заході і силовим на Сході (чи навпаки). Важливим було лише розпочати обидва цих геополітичних кроки синхронно. Лише у такому випадку можна було сподіватися на зміну планетарного балансу сил з явно позиційного програшу євразійської Суші до її виграшу. Необхідно було будь-якою ціною прорвати атлантистську політику “стримування”, цим терміном в період “холодної війни” називали геополітичну стратегію “анаконди”.

Проте, оскільки СРСР, що уособлював євразійські сили, так і не пішов на такий радикальний геополітичний крок, атлантистським державам залишилось отримати коректно прораховану і геостратегічно вивірену перемогу [21, с. 52]. Від ресурсного перенапруження та інших факторів радянська держава не витримала і перестала існувати на політичній мапі світу. В той же час, перемога атлантистів над СРСР (євразійським heartland) знаменувала собою вступ у радикально нову епоху, яка вимагала оригінальних геополітичних моделей. Геополітичний статус всіх традиційних територій, регіонів, держав і союзів різко змінився. Осмислення планетарної реальності після закінчення “холодної війни” призвело атлантистських геополітиків до двох принципових схем.

Одну з них можна умовно назвати “песимістичною” (для атлантизму). Вона наслідує традиційну для атлантизму лінію конфронтації з євразійським heartland, яка вважається незакінченою і не знятою з порядку денного разом із розпадом СРСР. Даний сценарій передбачає утворення нових євразійських блоків, заснованих на цивілізаційних традиціях і стійких етнічних архетіпах. Цей варіант можна назвати “неоатлантизмом”, його сутність зводиться, якщо коротко підсумувати, до продовження розгляду геополітичної картини світу у ракурсі засадничого геополітичного дуалізму, що лише доповнюється виділенням додаткових геополітичних зон (крім Євразії), котрі також можуть у подальшому стати полем зіткнення із Заходом. Найбільш яскравим представником такого неатлантистського підходу вважається С. Хантінгтон.

Інша схема, заснована на тій же визначній геополітичній картині, напроти, оптимістична (для атлантизму) у тому сенсі, що розглядає ситуацію, що склалась в результаті перемоги Заходу у “холодній війні”, остаточною і незворотною. На цьому будується теорія “мондіалізму”, концепцій “Кінця Історії” і “Єдиного світу” (One World), які стверджують, що всі форми геополітичної диференціації, - культурні, національні, релігійні, ідеологічні, державні тощо будуть нарешті подолані, і настане ера єдиної загальнолюдської цивілізації, заснованої на принципах ліберальної демократії. Історія закінчиться разом з геополітичним протистоянням, що дало початковий головний імпульс історії. Цей геополітичний проєкт асоціюється з ім'ям американського геополітика Ф. Фукуями, який написав програмну статтю із виразною назвою “Кінець Історії”.

Таким чином, євразійство і атлантизм, а також їх похідні сучасні форми (з префіксом нео-) є дві різні геополітичні доктрини, які багато в чому, з геостратегічної точки зору, - асиметричні, і які знаходяться у перманентному протистоянні. Виходячи з цього, лише остаточна перемога однієї зі сторін і встановлення повної гегемонії іншої дає гарантії фінального завершення боротьби двох цивілізаційно-ідеологічних проєктів, - Євразійства і Атлантизму.

1. Приходько О.В. Кризис атлантизма или смена традиционной модели? // США. Канада: ЭПК – 2004 - №8 - С. 43-51. 2. Международное положение России. Научно-исследовательский институт социальных систем. – http://niiss.ru/rus1998_10_asia.shtml. 3. Дугин А.Г. Основы Евразийства, М.: Арктогея-Центр, 2002. - 800 с. 4. Панарин А.С. Россия в Евразии: геополитические вызовы и цивилизационные ответы // Вопр. философии. – 1994. – № 12. – С. 19-31. 5. Нарочницкая Н., Мяло К. Еще раз о «евразийском соблазне» // Наш современник. – 1995. – №4. – С. 128-137. 6. Иванова И. М. Концепция «Атлантического сообщества» во внешней политике США. М.: Политиздат, 1973. – 423 с. 7. Дугин А. Г. Евразийский путь как Национальная Идея.- М.: Арктогея-Центр, 2002.- 144 с. 8. Дугин А. «Философов, может быть, надо забивать камнями. Но лучше делать из этих камней памятники философам...»: / Беседа с А. Дугиным// Юность.-

1998.- №4.- С. 82-87. **9.** Крейтор Н. фон. НАТО и геополитика американского жизненного пространства // Полярная звезда. – 2000. – №5. – С.11-19. **10.** Токвиль А. де. Старый порядок и революция Пер.с фр. М.Федоровой. М.: Моск.философский фонд, 1997 – 213 с. **11.** Hay J. Open Door Notes. // The American Historical Review, Vol. 75, No. 3 (Feb., 1970), pp. 796-807. **12.** Уткин А. И. Доктрины атлантизма и европейская интеграция. М.: ИНИОН, 1979. – 324 с. **13.** Kupchan Ch. The End of the American Era: U.S. Foreign Policy and the Geopolitics of the 21st Century. N.Y. – 2002. - p. 120. **14.** McFaul M. Marriage Counseling for U.S., U.N. – “The Wall Street Journal Europe”, 15.10.2003. **15.** LaRouche’s Emergency Infrastructure Program for the U.S // EIR Special Report, 2002. – pp. 47-55. **16.** Thiriart Jean “L’Empire Eurosovietique de Vladivostok jusque Dublin”, Brussell, 1988. – 541 pp. **17.** Judt T. Two Visions. // Newsweek. – 2003. №5. - p.24. **18.** Мэхэн А.Т. Влияние морской силы на историю, 1660 – 1783. – М.: ООО “Издательство АСТ”; СПб.: Terra Fantastica, 2002. – 634 с. **19.** Панарин А.С. Между атлантизмом и евразийством // Свобод. мысль. – 1993.- №11.- С. 3-15. **20.** Mackinder H. Geographical Pivot of History // Journal of World History - Volume 10, Number 1, Spring 1999, pp. 1-40. **21.** Колосов В. А. Геополитическое положение России на пороге XXI века: реалии и перспективы // Полис. – 2000. - № 3. – С. 51-53.

С. Бульбенюк

СПЕЦИФІКА ЗДІЙСНЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ У ЦАРИНІ ПОЛІТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Політика як особлива сфера відносин людей з приводу завоювання, здійснення й утримання політичної влади є цілісною системою не лише соціальних, економічних, управлінських, але й духовних, соціокультурних та психологічних явищ. Тому не дивно, що всебічне дослідження сутності політики в цілому та її окремих складових вимагає застосування міждисциплінарного підходу, розширення і поглиблення наукових пошуків. Так, у другій половині ХХ ст. почали активно розвиватися полідисциплінарні напрямки наукових досліджень у сфері політики – політична культура, політична етика, політична психологія. Остаточне визнання у наукових колах особливого значення духовних факторів і механізмів політики відбулося в останні десятиріччя під впливом становлення постмодерністського світогляду.

Отже, сьогодні у середовищі представників політичної науки вже не виникає сумнівів в актуальності та важливості досліджень ролі свідомості, культури і психології соціальних суб’єктів у політичному житті сучасного суспільства. Особливо актуальними такі дослідження є для нашої держави, оскільки за умов трансформації національної політичної системи питання взаємовідносин політичної влади і масової свідомості значним чином впливають на перебіг цих процесів, на перспективи розвитку держави в цілому. Можна стверджувати, що політична психологія є одним з найбільш